

УДК 78:[378.016:81'243

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/20.167389>**Валерія ВЕРГУНОВА,***orcid.org/0000-0003-2618-9676**кандидат педагогічних наук,**старший викладач кафедри мистецьких дисциплін**Національного університету**«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**(Чернігів, Україна) wel-ka@i.ua***Анатолій ПОПСУЙ,***orcid.org/0000-0002-1334-8562**викладач кафедри іноземних мов**Національного університету**«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**(Чернігів, Україна) slot72@ukr.net*

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті дається характеристика міжкультурного підходу до навчання іноземних мов, розглядаються його особливості та переваги. Висвітлюється специфіка музичного мистецтва як відображення системи ціннісних орієнтацій різних культур, його роль в оволодінні студентами міжкультурними знаннями. Показано, що використання музичного матеріалу у вигляді слухання музичних творів своєї і країни, мова якої вивчається, спів пісень цією мовою сприяє набуттю досвіду міжкультурного спілкування, усвідомленню самотутності власної культури, формуванню готовості до взаємодії у різноманітні культури.

Ключові слова: *культура, міжкультурний підхід, музичне мистецтво, міжкультурне навчання, народна музика.*

Valeriia VERHUNOVA,*Candidate of Pedagogic Sciences,**Senior Lecturer of Professorial Chair of Art Teaching**Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium"***Anatoliy POPSUY,***Lecturer of foreign languages chair**Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium"*

MUSICAL ART AS MEANS OF REALIZATION OF THE INTERCULTURAL APPROACH IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING

The article deals with the intercultural approach to foreign languages learning focused on understanding the cultural achievements of another country, tolerance forming towards them, and the readiness to interact in the diversity of cultures. The intercultural approach is an important prerequisite for solving the problem of understanding: understanding of oneself and others, the relationship between man and society, understanding of universal values, and differences between peoples and their cultures. It has much in common with the sociocultural approach. They are based on studying of the culture of the country which language is learned. However, only an intercultural approach points to the interaction between cultures, the exchange between them. The characteristic of this approach is the concept on the interaction of structurally related or similar cultures.

Realization of the intercultural approach to foreign languages learning requires an appropriate organization of the learning process. This is the process of intercultural learning. It means not only understanding the system of value orientations of another's culture, but also reflects the orientation system of its own culture; the process of development, origin, understanding and acceptance of cultural differences.

Among the means that promote the realization of the intercultural approach in the process of foreign language learning, art is emphasized, in particular, music. It reflects the cultural heritage of society, transmits the atmosphere and color of the country which language is studied. Various intonations are closely associated with poetic ideas, specific visual representations, and different emotional states characteristic of each epoch, which leads to the formation of stable associations. These associations, the listener will assign in the process of communicating with the musical composition. Therefore, the appeal to the musical material in the course of its study is an important factor in the formation of intercultural knowledge, the ability to intercultural communication, promotes the development of motivation for students' learning.

Using of music in the process of studying a foreign language for the formation of intercultural knowledge and ideas of students stipulates their involvement in various forms of interaction: listening to musical works of the country's composers, the language of which is studied, folk music, singing and learning folk and modern songs in this language. This contributes to the formation of ideas about the values of another country, showing the attitude of composers to different phenomena of reality through the prism of their culture; trains for the role of cultural intermediary between native and foreign culture, who is able to successfully overcoming of intercultural misunderstandings and conflict situations.

Key words: *intercultural approach, culture, musical art, intercultural learning, folk music.*

Постановка проблеми. Важливою ознакою реформування системи вищої педагогічної освіти є орієнтація на підготовку фахівців, здатних діяти в умовах, що постійно змінюються, конкурентоспроможних на ринку праці не тільки в Україні, а й на міжнародному рівні, які усвідомлюють культурні особливості різних країн та готових до взаємодії у полікультурному просторі. У зв'язку з цим актуальності набуває використання у навчально-педагогічному процесі нових підходів, спрямованих не тільки на формування умінь студентів раціонально використовувати власний набутий досвід й адаптуватися до потреб суспільства, але й на їх підготовку до виконання ролі культурного посередника між рідною культурою та іноземною, що уміє успішно долати міжкультурні непорозуміння та конфліктні ситуації. Одним із таких є міжкультурний підхід, реалізація якого в умовах вивчення іноземних мов забезпечує розкриття національної самобутності інших культур, ілюструє їхню належність до культури світу на основі усвідомлення загальнолюдських цінностей. Його застосування зумовлюється використанням різних засобів, зокрема музичного мистецтва, в якому відображаються культурні надбання суспільства, передається атмосфера та колорит країни, мова якої вивчається. Отже, звернення до музичного матеріалу у процесі її вивчення є важливим чинником формування міжкультурних знань, здатності до міжкультурної комунікації, сприяє розвитку мотивації навчання студентів.

Аналіз досліджень. Проблема підготовки майбутніх фахівців на основі міжкультурного підходу знайшла своє відображення у працях М. Бахтіна, Л. Вітковського, Ю. Габермаса, К. Кляне, А. Краузе, Т. Левовицького, Є. Нікіторовича, Т. Тодорова. Частково вона розглядалася у працях, присвячених полікультурній освіті (Р. Агадулін, Л. Гончаренко, Я. Гулецька, В. Кузьменко, Н. Мельник, В. Осадчий, Л. Пуховська, І. Родигіна, С. Сисова, Н. Шульга та ін.). Питання міжкультурної комунікації як важливої складової частини міжкультурної освіти досліджували З. Бакум, А. Василюк, І. Дидра, Н. Іконников, Г. Крючков, Р. Льюїс, С. Мартиненко, Н. Мойсеюк, С. Ніколаєва, О. Романовський та інші. Певні аспекти про-

блеми аналізуються у роботах зарубіжних дослідників К. Біер, Д. Гріффі, Т. Мерфі та Дж. Хармера. Учені В. Сафонова, А. Крупко, Т. Грушевіцька розглядали питання освіти на основі розширення взаємозв'язків різних народів та їхніх культур. Істотним внеском у розв'язання означеної проблеми є педагогічні дослідження, в яких акцентується на залученні особистості у навчально-виховний процес до сфери культури (Є. Бондаревська, З. Донець, В. Краєвський, О. Рудницька, Г. Тарасенко, О. Щолокова та ін.). Важливими є праці вчених, присвячені ролі мистецтва у засвоєнні культурних цінностей свого та інших народів (І. Бех, І. Зязюн, О. Отич, Г. Тарасенко, Г. Филипчук та ін.), специфіці музики як системи культурних цінностей та її значущості у становленні особистості (Е. Абдулін, М. Каган, Є. Назайкінський, Г. Падалка, О. Ростовський та ін.), використанню музичного матеріалу у вивченні іноземних мов (Н. Білоножко, О. Карпенко, П. Кирпичникової, Г. Синькевич та ін.). Однак питання, пов'язані із застосуванням музики як важливого чинника формування міжкультурних знань та готовності до міжкультурної комунікації у процесі вивчення іноземних мов, не мають поки що повного висвітлення.

Мета статті – розкрити особливості застосування міжкультурного підходу у процесі вивчення іноземної мови та ролі музичного мистецтва у його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Науковці підкреслюють, що міжкультурний підхід є важливою передумовою розв'язання проблеми розуміння: розуміння себе та інших осіб, стосунків між людиною та суспільством, розуміння загальнолюдських цінностей, а також відмінностей між народами та їхніми культурами. Проте специфіка цього підходу зумовлює уточнення основних дефініцій. Так, наприкінці минулого століття у зарубіжній педагогічній літературі з'явилися нові підходи до навчання іноземних мов: «соціокультурний», «крос-культурний», «транс культурний», «мультикультурний», «полікультурний», «міжкультурний». Незважаючи на те, що в основі цих підходів лежить поняття «культура», вони мають свої відмінності, зумовлені особливостями тієї чи іншої

мови. У Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти зазначено: «У рамках міжкультурного підходу головною метою навчання мови є: сприяння розвитку цілісної особистості того, хто вивчає мови, та його самоусвідомлення шляхом збагачення досвіду, розуміння відмінностей між іншими мовами та культурами» (Загальноєвропейські рекомендації, 2003: 54). Згідно з позицією сучасних дослідників (М. Болдирева, Ю. Лотман, В. Малахов, Е. Рацеева), термін «міжкультурний» передбачає взаємодію та акультурацію, в той час такі поняття, як «мультикультурний» та «полікультурний», тільки констатують різноманіття культур.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що міжкультурний підхід має багато спільного із соціокультурним. Основою обох підходів є вивчення культури країни, мова якої вивчається. Відповідно до соціокультурного підходу, передбачається також і знання власної культури (хоча це не відображено у самому понятті), знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих в іншій країні. Міжкультурний підхід вказує на взаємодію між культурами. Окрім того, як підкреслює М. Байрам, префікс *inter* означає не тільки взаємодію, а й характеризує відносини та обмін між культурами (Байрам, Зейрат, 1996: 67). Особливістю цього підходу є положення щодо взаємодії структурно споріднених або схожих культур. При цьому на першочергову увагу заслуговує культура народу, мова якого вивчається, але значна увага приділяється й вивченню особливостей іншої для студента культури, вмінню розповісти про них за допомогою іноземної мови, а також зв'язкам, які є між двома народами та їхніми культурами. Це стимулює студентську аудиторію до аналізу явищ, характерних як для культури рідного народу, так і культури народу, мова якого вивчається, визначається культурним релятивізмом, відсутністю рис етноцентризму. Отже, навчання іноземної мови у контексті такого підходу спрямовується на формування міжкультурної компетентності, підготовку студента як посередника між двома культурами, що уміє використовувати при цьому іноземну мову як засіб контакту з носіями цієї мови.

Реалізація міжкультурного підходу до навчання іноземних мов потребує відповідної організації навчального процесу. Таким є процес міжкультурного навчання. Це, як зазначається в Європейській Федерації Інтеркультурного, таке навчання, що характеризує «нову навчальну ситуацію, під час якої учневі допомагають побачити відмінності та усвідомити їх не просто як перешкоди та відхилення від усталених норм; ситуація, в якій кожна

культура пояснюється в контексті іншої у процесі самопізнання та розуміння під час їх взаємодії. Такий процес має втягувати учнів і розумово, і емоційно» (EFIL, 1981).

На думку А. Томас, міжкультурне навчання означає не тільки розуміння системи ціннісних орієнтацій чужої культури, а й відображає ціннісні уявлення власного народу; це процес розвитку, виникнення, розуміння й прийняття їх відмінностей. Учений стверджував, що тільки тоді, коли відбувається взаємодія з іншою культурою, у процесі чого реалізуються культурні відмінності, можна усвідомити власну культуру. Наступним кроком у цьому процесі є не ігнорування цієї культури, яка усвідомлюється як загрозна, оскільки вона досліджує нові можливості, які не були відкриті у власній культурі (Томас, 1988: 83). Отже, міжкультурне навчання – це не просто взаємодія з іншою культурою, але й культурний розвиток особистості.

Серед засобів, що сприяють реалізації міжкультурного підходу у процесі вивчення іноземної мови, виокремлюють мистецтво, зокрема музику. Розглянемо її специфіку.

Відомо, що мистецтво характеризує складну систему культурних цінностей. Його особливістю є те, що при взаємодії з ним можна прожити тисячі життів людей різних епох і завдяки цьому спроектувати власний особистісний досвід. Це зумовлено тим, що матеріал, зафіксований у художніх творах, дає людині змогу дійти висновків узагальнюючого характеру, які за істиною, глибиною і силою не поступаються висновкам, отриманим у результаті пізнання (Органова, 1975: 152). Залучення до мистецтва у процесі вивчення іноземної мови не тільки дає змогу доторкнутись до ціннісних уявлень відповідного народу, перейнятися досвідом ціннісного ставлення до світу їх авторів, але й спонукає до ціннісного переживання навколишніх явищ (О. Рудницька), наповнює особистісним смислом ставлення до майбутньої професійної діяльності (Г. Тарасенко), сприяє становленню духовності особистості в усьому спектрі моральних, етичних, естетичних цінностей, її ставлення до явищ культури та соціуму (О. Хижна), розвитку інтуїції, співпереживання, тих якостей, що необхідні у міжкультурній комунікації.

Специфіка музичного мистецтва полягає в тому, що воно відображає не сам світ, а переживання світу. Завдяки своїй значній емоційній силі музика наділяє особистість духовною силою, яка підносить внутрішнє «Я» до масштабів усього світу, створюючи благотворний вплив на духовний світ. Її матеріалом є звуки, які впливають

на всю психіку й організм людини, об'єднуючи в собі минуле і теперішнє в усьому багатстві відчуття життя. Різноманітні музичні інтонації тісно пов'язуються з характерними для кожної епохи поетичними ідеями, конкретними зоровими уявленнями, різними емоційними станами, що призводить до утворення стійких асоціацій, які слухач засвоює у процесі спілкування з музичним твором (Восприятие музыки, 1980: 141).

Важливе значення мають положення А. Сохора щодо соціальної зумовленості музичного мистецтва. Зокрема, він зазначав, що осмислене сприймання музики, її розуміння та переживання можливі лише на основі певного кола слухацьких вражень, асоціацій, умінь і навичок, які склались у людини під впливом того соціально-культурного середовища, в якому вона живе (Сохор, 1981: 102). Таким чином, знання особливостей цього середовища сприяє кращому розумінню змісту музичних творів.

На думку М. Каган, процес пізнання музичного мистецтва здійснюється на основі спілкування з ним, що сприяє усвідомленню ціннісних орієнтирів, закладених у музичних творах, встановленню з ними тісного зв'язку, забезпечує «досягнення духовної спільності між людьми», оскільки «ані передачею повідомлення, ані прямим матеріальним впливом не можна сформувати особистісні смисли, систему цінностей індивіда» (Каган, 1988: 300).

Використання музики у процесі вивчення іноземної мови для формування міжкультурних знань та уявлень студентів передбачає їх залучення до різних форм взаємодії з нею: слухання музичних творів композиторів країни, мова якої вивчається, творів народної музики, розучування народних та сучасних пісень цією мовою. Це сприяє збагаченню власної духовної культури особистості майбутніх фахівців, зацікавленості, підвищує мотивацію навчання, допомагає зламати мовні бар'єри і дозволяє їм краще ставитися до свого викладача та однокурсників.

Варто наголосити, що викладачам необхідно ретельно готуватися до проведення практичних занять із використанням музичного матеріалу, відбираючи твори та неодноразово прослуховуючи їх із метою підбору. Так, під час вивчення німецької мови можна застосовувати твори німецьких та австрійських композиторів-класиків: І. Баха, В. Моцарта, Л. Бетховена, Р. Шумана, Ф. Мендельсона, І. Брамса, Р. Штрауса, Р. Вагнера, К. Орфа та інших. Слухання цих творів розвиває фантазію, самостійне творче мислення студентів, дає уявлення щодо ціннісних орієнтирів іншої країни,

показує ставлення композиторів до різних явищ дійсності крізь призму їх культури. Такий підхід дає змогу зануритись у конкретну історичну епоху, краще зрозуміти ідею твору з урахуванням культурного середовища різних часів, прослідкувати їх ціннісні орієнтири. Водночас це сприяє збагаченню досвіду музичного сприймання, що становить основу розвитку духовної культури студентів.

Важливе значення мають твори українських композиторів (М. Лисенка, Л. Ревуцького, М. Леонтовича, М. Скорика, Є. Станковича та ін.), залучення до яких дає змогу відчути специфіку української культури і на цій основі порівняти особливості власних ціннісних орієнтирів та орієнтири країни, мова якої вивчається. Слухання творів означених композиторів значно покращить усвідомлення відмінностей та подібності між «своєю» та «чужою» культурами, сприятиме подоланню стереотипів, формуванню толерантності.

Іншою формою залучення до культурних здобутків є розучування й спів пісень різних жанрів країн, мова яких вивчається. При цьому у студентів значно розвиваються суто мовні здібності, вимова, лексика, краще засвоюються й активізуються граматичні конструкції, що сприяє формуванню комунікативних навичок. У процесі вивчення німецької мови можна звертатись до пісень, що виконуються на свята, зокрема: «Stille Nacht, heilige Nacht» Text: J. Mohr, F. Weise, «Schlittenfahrt, Schlittenfahrt» (німецька версія пісні Jingle bells); «O du fröhliche, o du selige» J. Falk, H. Holzschuher «Weise aus Sizilien»; «Oh, Tannenbaum», «Kling, Glöckchen, Klingelingeling», «Alle Jahre wieder...», «Weihnachtslied»; пісень у виконанні сучасних груп: «Unheilig», «Geboren um zu leben», «Zehn kleine Jägermeister» (гурт «Die Toten Hosen»), «Mein «Nachbar ist Zombie», «Nur für dich» (Wise Guys), «Ich will» (Rammstein) тощо.

На окрему увагу у реалізації міжкультурного підходу заслуговує звернення до народної музики. О. Отич вважає, що завдяки здатності творів народного мистецтва містити в собі архетипи, генетичні коди, які визначають сутність і зміст національного світогляду, національного характеру й ментальності народу воно може виступати детермінантою етнічної та соціокультурної ідентифікації майбутнього педагога (Отич, 2007: 492). Саме народна музика формує уявлення про культурні традиції та звичаї, визначає ціннісне ставлення до різних явищ дійсності крізь призму ціннісних орієнтирів народу. Це спонукає

до порівняння культури різних країн та усвідомлення самотності власної культури. При цьому варто використовувати не тільки народну музику країни, мова якої вивчається, а й інших країн, а також твори композиторів, в яких використовують народні ознаки. Така модель використання музичного мистецтва сприяє розвитку творчої уяви студентів, пробуджує цікавість, мотивує подальше знайомство з особливостями культури іншої країни.

Необхідно зазначити, що у процесі вивчення іноземних мов реалізація міжкультурного підходу зумовлюється не тільки використанням музичних творів, а передбачає їх поєднання з іншими видами мистецтв: літературою, образотворчим мистецтвом, архітектурою, театром тощо. За такого підходу забезпечується формування цілісного бачення різних культурних процесів та явищ, більш глибоке розуміння міжкультурної взаємодії, розвиток здатності студентів до міжкультурної комунікації.

Висновки. Отже, міжкультурний підхід передбачає оволодіння знаннями щодо ціннісних здобутків різних народів, усвідомлення самотності власної культури. Його впровадження зумовлює організацію міжкультурного навчання, у процесі якого здійснюються переживання, оцінка й осмислення відмінності та подібності різних культур. Важливим засобом реалізації означеного підходу є музичне мистецтво, взаємодія з яким сприяє міжкультурному спілкуванню, поглибленню міжкультурних знань. У процесі вивчення іноземної мови це забезпечується шляхом залучення студентів до слухання народної музики, творів композиторів різних країн, співу та вивчення пісень мовою країни, що вивчається. Подальшого вивчення потребують розробка конкретних завдань для вивчення іноземної мови з використанням музичного матеріалу, методичні рекомендації для практичних занять, дослідження закономірностей впливу різних видів мистецтв на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Восприятие музыки: сб. статей. М.: Музыка, 1980. 256 с.
2. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений. М.: Политиздат, 1988. 319 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К.: Вид-во Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Отыч О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія. Чернівці : Зелена Буковина, 2007. 752 с.
5. Органова О. Н. Специфика эстетического восприятия. М.: Высш. шк., 1975. 223 с.
6. Сохор А. Н. Вопросы социологии и эстетики музыки: В 3 т. М.: Сов. композитор, 1981. Т. 1. 296 с.
7. Byram M., Zarate G. Defining and Assessing Intercultural Competence Some Principles and Proposals for the European Context. *Language Teaching*, 1996. № 10. P. 239–243.
8. EFIL Tenth Anniversary Statement, European Federation for Intercultural Learning, 1981. 180 pp.
9. Thomas A. *Interkultureslles Lernen im Schuleraustausch. Saarbrücken / Fort Lauderdale: Verlag Breitenbacy*, 1988. 186 s.

REFERENCES

1. Vospriyatye muzyky : sb. statei. [Perception of music]. Moskwa: Muzyka, 1980. 256 p [in Russian]
2. Kahan M. S. Myr obshcheyia: Problema mezhsyubektnykh otnosheniy [The world of communication: The problem of intersubject relations] Moskwa: Polytyzdat, 1988. 319 p [in Russian]
3. Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia. [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment] Kyiv: Lenvyt, 2003. 273 p. [in Ukrainian]
4. Otych O. M. Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretichnyi i metodychnyi aspekty : monohrafiia. [Art in the system of creative personality development of the future teacher for professional education: theoretical and methodical aspects: monograph] Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2007. 752 p [in Ukrainian]
5. Orhanova O. N. Spetsyfyka estetycheskoho vospriatyia. [Specificity of aesthetic perception] Moskwa: Vysshaya shkola, 1975. 223 p [in Russian]
6. Sokhor A. N. Voprosy sotsyolohyy i estetyky muzyki: V 3 t. [Problems of sociology and music aesthetics] Moskwa: Sovyetskiy kompozytor, 1981. T. 1. 296 p [in Russian]
7. Byram M., Zarate G. Defining and Assessing Intercultural Competence Some Principles and Proposals for the European Context. *Language Teaching*, 1996. № 10. P. 239–243.
8. EFIL Tenth Anniversary Statement, European Federation for Intercultural Learning, 1981. 180 p.
9. Thomas A. *Interkultureslles Lernen im Schuleraustausch. Saarbrücken / Fort Lauderdale: Verlag Breitenbacy*, 1988. 186 s.